

Wisent neemt een zandbad. Foto Ruud Maaskant

Nederland vult ecologische kennis aan

Wisent keert terug in West-Europese natuur

De wisent (*Bison bonasus*) stond exact honderd jaar geleden in het wild op het punt van uitsterven. In 1919 werd de laatste wilde wisent van het oerbos Białowieża gedood, in 1927 gevolgd door de allerlaatste wisent in de Kaukasus. Gelukkig leefden er nog zo'n 50 wisenten in gevangenschap waarvan de afkomst bekend was. Inspanningen om de wisent terug te laten keren in de wilde natuur startten in 1929 in Polen. Het bleek de redding voor de soort te zijn. Hoewel de wisent nog altijd in de gevarenzone verkeert en bij de IUCN als kwetsbaar te boek staat, is de soort bezig aan een opmars in Europa.

Yvonne Kemp en Leo Linnartz

Wisenten, ofwel Europese bizon, kwamen ooit in grote delen van Europa voor, ook in westelijk Europa. Al vroeg verdween de wisent uit zijn meest westelijke leefgebieden en rond de 11e eeuw werd het leefgebied van de wisent snel kleiner en verschoof zijn voorkomen voornamelijk naar adellijke jachtgebieden in Oost-Europa. Ongebreidelde jacht, stroperij en concurrentie door landbouw drongen de wisent steeds verder terug. Naar voorbeeld van de American Bison Society werd in 1923 de Europese tegenhanger in het leven geroepen.

Een stamboek en fokprogramma volgden en in 1952 keerde de wisent terug in de natuur (Białowieża, Polen). De wisent werd erkend als beschermde soort, zowel tijdens de Conventie van Bern in 1979 (Appendix III) als in de Habitatrichtlijn van 1992 (Bijlage 2 en 4). Het aantal individuen is inmiddels toegenomen tot 5500 waarvan 3500 in (semi)vrije omstandigheden leven. Desondanks is de wisent nog steeds een bedreigde diersoort. In vergelijking: er leven tegenwoordig meer tijgers in het wild.

Meer ruimte voor onderzoek In het Actieplan voor de wisent van de IUCN (Pucek et.al., 2004) wordt onder andere het gebrek aan leefruimte, specifiek in West-Europa genoemd als bedreiging. Daarbij werd de noodzaak gevoeld voor ecologisch onderzoek aan wisenten buiten de bekende Oost-Europese beboste natuur en in habitats waar niet bijgevoerd wordt. Bovendien was meer onderzoek naar het gedrag van wisenten ten opzichte van mensen en naar habitatgebruik en foerageergedrag gewenst.

In Nederland werd al jaren gesproken om wisenten in te zetten in de natuur en in 2007 werd de daad bij het woord gevoegd. Stichting Kritisch Bosbeheer, Stichting Duinbehoud, PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland en ARK Natuurontwikkeling startten een praktijkproef door in 2007 wisenten uit Polen naar het duingebied Kraansvlak te halen. FREE Nature, Ekogroen en dierenarts Mark Hoyer zijn sindsdien belangrijke partners in het project. Aanleiding voor terreinbeheerder PWN om te starten, was het vergrassen en dichtgroeien van het duin. Men keek uit naar de komst van de wisent, omdat deze soort de negatieve trend wel eens aanzienlijk kon gaan afremmen. Vanuit Polen keek men enigszins met argusogen toe; hoe kon hun 'koning van het bos' in een duingebied leven? Een vijfjarige pilot werd gestart om te leren over beheer en ecologie van wisenten in de Nederlandse natuur. Inmiddels is het Kraansvlak-project in 2012 uitgebreid geëvalueerd. Vanwege de positieve uitkomst volgde een vijfjarige verlenging en wordt over een vervolg nagedacht. Het project in Noord-Holland bewijst dat de wisent in het huidige Nederlandse landschap onder zo natuurlijk mogelijke omstandigheden goed gedijt. In tegenstelling tot bijna alle andere gebieden waar wisenten leven, moeten de dieren hier jaar rond in hun eigen energiebehoefte

voorzien. Ook leven de dieren hier niet in een overwegend bebost gebied. Dit heeft inmiddels veel aanvullende kennis over de ecologie van de diersoort opgeleverd. Het Kraansvlak biedt een gevarieerd leefgebied waarin duingraslanden afgewisseld worden met struwelen, loof- en naaldbossen, en natte duinvalleien.

Nieuwe inzichten De komst van de eerste wisenten betekende ook de start van veel onderzoek. De pilot wordt naast medewerking vanuit PWN en ARK vanaf het begin begeleid door een wetenschappelijke commissie bestaande uit dr. Joris Cromsigt, aangevuld met dr. ir. Chris Smit, dr. Margje Voeten, prof. dr. Martin Wassen (voorzitter) en collega's. Aspecten als foerageergedrag, dieet, terreingebruik, invloed op de vegetatie, sociaal gedrag en interactie met mensen worden nauwlettend gevolgd. Hierbij hebben tientallen studenten zich ingezet door veldstudies uit te voeren. Waar mogelijk worden data vergeleken met data over koniks (in hetzelfde gebied) en Schotse hooglanders (in naastgelegen duingebied).

Belangrijke inzichten, die ook Europa-breed van grote waarde zijn, is de vaststelling dat wisenten zich in het Kraansvlak veel ophouden in halfopen graslanden en geen voorkeur voor bos hebben. De wisent is voor 70-80% grazer die jaar rond maar

met name in de herfst zijn dieet voor ca. 20% aanvult met houtachtigen. Wisenten eten over het algemeen meer van houtachtigen dan runderen, die relatief meer van houtachtigen vreten gedurende de winter en vooral de lente. De wisent bleek een voorkeur voor kardinaalsmuts te hebben, met een aanzienlijke afname van de struik tot gevolg. Een interessant resultaat is dat wisenten bast schillen terwijl hooglanders takken snoeien. Volgend op het foerageergedrag bleek uit het bestuderen van het terreingebruik dat wisenten tijdens de winter voorkeur hebben voor graslanden, en in de herfst juist voorkeur voor struweel. Beide in lijn met de resultaten afkomstig uit de foerageerstudie. De afwisseling en daarmee keuze aan habitat-typen en het niet bijvoeren maken dat deze uitkomsten wezenlijk bijdragen aan een verbreding van de ecologische kennis over de diersoort.

Ook bleek het samenleven met andere herbivoren in het Kraansvlak prima te gaan. Wisent, konik, damhert, ree en konijn laten ieder zo hun eigen sporen en daarmee effect op de natuur in het gebied zien: van vraat aan bomen tot aan gebruik van zandige plekken. Duidelijk werd dat alle wisenten het hele jaar door gebruikmaken van zandige plekken om liggend te herkauwen en te rollen voor vachtverzorging, waardoor het pionierkarakter in het

Wisentstier schilt kardinaalsmuts. Foto Ruud Maaskant

Wisenten bij wandelpad Kraansvlak. Foto Ruud Maaskant

gebied wordt hersteld. Door veelvuldig gebruik van deze pionierplekken worden wisent-gebieden gecreëerd, die vervolgens gebruikt worden door andere diersoorten, zoals zandhagedis en zandloopkever. Ook de dikke wintervacht brengt een voordeel: vogels gebruiken de afgeschuurde plukken vacht in het voorjaar als nestmateriaal. Zo vormen de wisenten in combinatie met de overige soorten een aanvulling op de begrazing van het gebied. Terreinbeheerder PWN is blij met de toegenomen variatie in het gebied, het herstel van de pioniergraslanden en de toegenomen openheid, wat kansen biedt aan duindynamiek.

Op weg naar 10 jaar ervaring De startgroep van zes dieren (3 in 2007 plus 3 in 2008) was in 2013 uitgegroeid tot een kudde van 24 dieren. Sinds dat jaar wordt de tweede generatie kalveren in de Nederlandse natuur geboren. Ook het terrein is meegegroeid; van 220 naar 330 hectare. Inmiddels is het Kraansvlak-project het tiende jaar ingegaan. Nog steeds vindt onderzoek plaats, onder andere aan transecten om de jarenlange invloed op de vegetatie te bestuderen. Vanuit het project is het verspreiden van opgedane ervaringen nu een belangrijk doel, zowel op nationaal niveau met geïnteresseerde natuurbeheerders als op internationale podia. Kennis over beheer, monitoring en onderzoek wordt gedeeld. Zo blijkt dat een voor publiek hermetisch afgesloten gebied met hoge hekken niet nodig is. Kennis die op uitvoering kan rekenen in nieuwe wisentgebieden zoals de Maashorst en de Veluwe, maar ook in Tsjechië. Daarnaast worden onderzoeksprotocollen en veteri-

naire expertise uitgewisseld. Zo leren andere, startende en bestaande wisentgebieden van de jarenlange ervaringen uit een niet dichtbebost gebied waar de wisenten niet bijgevoerd worden.

Inmiddels is de wisent ook bekender bij een groter publiek. Sinds 2012 is halfjaarlijks een wandelpad door een deel van het wisentleefgebied opengesteld. Voorafgaand hieraan is volop veldonderzoek naar interacties tussen mens en wisent uitgevoerd. Daaruit blijkt duidelijk dat de wisent een alert maar zeker geen agressief dier is. Houdt het publiek minimaal 50 meter afstand, dan is de kans groot dat de dieren hun natuurlijk gedrag laten zien. Zint het ze niet, dan lopen ze weg. In vier jaar openstelling van het wandelpad hebben 15.000 onbegeleide bezoeken plaatsgevonden. Daarnaast zijn de excursies die jarenlang door PWN aangeboden worden nog altijd goed bezocht en hoog gewaardeerd door bezoekers.

Toename nieuwe leefgebieden

Helaas bleek ook in het Kraansvlak-project dat het herplaatsen van wisenten niet altijd zonder slag of stoot gaat. De afgelopen jaren zijn dieren verloren, onder meer aan heftige infecties van endoparasieten. Desondanks heeft het succes van het project en de groei van de kudde ervoor gezorgd dat wisenten uitgeplaatst konden worden. In de zomer van 2015 zijn 2 stieren naar startende wisentprojecten in Spanje getransporteerd. En in maart van dit jaar zijn 8 dieren vertrokken naar de Maashorst in Brabant.

In West-Europa zijn wisenten tegenwoordig in veelal semi-vrije omstandigheden te

vinden: in Duitsland, Zweden, Frankrijk en Spanje. De afgelopen jaren zijn daar wisentprojecten in Denemarken (2012), Tsjechië (2015) en twee in Nederland (2016) aan toegevoegd. We zien steeds meer wisentprojecten die zo veel mogelijk natuurlijke omstandigheden nastreven, waar de wisenten de ruimte krijgen hun natuurlijke gedrag jaarrond te laten zien. Zo leren we steeds meer over de ecologie van de diersoort. Ook in de Maashorst en op de Midden-Veluwe wordt onderzoek uitgevoerd om hieraan een bijdrage te leveren. Met de start van deze projecten kunnen we leren van wisenten die leven in weer andere typen omgevingen. Daarbij is de wisent een hoop ambassadeurs in Nederland rijker, die zich enthousiast als vrijwilliger inzetten op deze twee nieuwe locaties.

Met de toenemende aandacht en meer ruimte voor deze bedreigde diersoort komt er een grotere verspreiding en kan het aantal wisenten groeien. Het zal een wezenlijke bijdrage leveren in het streven naar een betere toekomst voor dit imposante dier, die met zijn specifieke impact op de natuur in heel Europa van belang is.

Yvonne Kemp en Leo Linnartz zijn beiden als ecooloog werkzaam bij ARK Natuurontwikkeling.

Meer weten?

Naast de literatuurverwijzingen en contactgegevens van de auteur(s) zetten we ook gerelateerde filmpjes, artikelen, rapporten en weblinks online. Kijk op www.zoogdierwinkel.nl/Zoogdierdigitaal_27-3